

Magdalena Matusiak-Frącczak

Uniwersytet Łódzki, Polska

mfracczak@wpia.uni.lodz.pl

ORCID: 0000-0002-6736-8008

Standardy ustalenia płci na gruncie Europejskiej Konwencji Praw Człowieka a prawo polskie

Standards for Determining Gender under the European Convention
on Human Rights and Polish Law

Abstract: As a party to the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms, Poland is bound by the standards of human rights protection stemming from it, including those outlined by the European Court of Human Rights in its case law. One of the issues that has received extensive case law is the issue of gender recognition for transgender people. This article analyses the standards in this area, particularly with regard to the procedures that should be established in national law and the requirements that may be imposed on transgender people. It then focuses on the procedure in the Polish legal system. The conclusion is that Polish law does not comply with the standards of the Convention; in particular, it does not establish quick, transparent, and accessible procedures for gender determination. These are not governed by legal provisions, but are the result of the case law of Polish courts, which thus attempt to assist transgender people in regulating their legal situation. There is no clear position on the requirement to undergo gender reassignment surgery, although ECtHR judgments indicate that obliging transgender individuals to undergo surgery violates the Convention, especially if it were to result in that person's infertility. There is also no precise definition of the evidentiary process in cases of gender determination.

Key words: gender determination, transgenderism, human rights, right to privacy

Słowa kluczowe: ustalenie płci, transpłciowość, prawa człowieka, prawo do prywatności

Wprowadzenie

Zgodnie z art. 2 ust. 1 p.a.s.c. (Sejm Rzeczypospolitej Polskiej, 2014) stanem cywilnym osoby jest jej sytuacja prawna wyrażona przez cechy indywidualizujące osobę,

kształtowana przez zdarzenia naturalne, czynności prawne lub orzeczenia sądów lub decyzje organów, stwierdzona w akcie stanu cywilnego. Choć cechy indywidualizujące nie są zdefiniowane ustawowo, pewnej wskazówki możemy doszukiwać się w art. 49 ust. 2 ppkt 1) p.a.s.c., który wskazuje, że zaświadczenie o stanie cywilnym zawiera między innymi płeć danej osoby. Płeć jest stanem osobistym człowieka, który ma bezpośredni wpływ na jego sytuację prawną (Bodio, 2023, s. 114). Uzgodnienie płci, na skutek ustalenia nowej płci w stosownym postępowaniu sądowym, stanowi więc zmianę stanu cywilnego danej osoby. Ma to miejsce w sytuacji transpłciowości, która w Polsce jeszcze do 2027 r. będzie uznawana za zaburzenie identyfikacji płciowej (kod F64 w klasyfikacji ICD-10). Światowa Organizacja Zdrowia opracowała już jednakże nową klasyfikację ICD-11, w której transpłciowość została usunięta z listy zaburzeń psychicznych i stanowi niezgodność płci, co charakteryzuje się wyraźną i trwałą niezgodnością między płcią doświadczaną danej osoby a płcią przypisaną (World Health Organization; *Rzecznik Praw Obywatelskich*, 2024; Krzyżewski, 2023, s. 21).

Wraz z postępem nauki rośnie stopień zrozumienia i akceptacji dla osób transpłciowych, co powinno znaleźć odzwierciedlenie w procedurach, które mają za zadanie doprowadzenie do ustalenia zgodności stanu cywilnego z ich faktyczną płcią. W tym przedmiocie na gruncie art. 8 Konwencji o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności (EKPC) (Rada Europy, 1950) zostały ukształtowane pewne standardy, których Polska powinna przestrzegać. Dlatego w niniejszym opracowaniu w pierwszej kolejności zostaną omówione owe standardy, zaś następnie zostanie przeanalizowane prawo polskie w omawianej materii. Hipotezą badawczą jest ustalenie, czy odpowiada ono standardowi wynikającemu z Konwencji oraz, jeśli tak, to w jakim zakresie. W tym celu w opracowaniu wykorzystano metodę dogmatyczno-prawną oraz analizę orzecznictwa.

1. EKPC a ustalenie płci

Standardy konwencyjne ustalenia płci są nakreślane przez Europejski Trybunał Praw Człowieka (ETPC) w orzecznictwie. Przeszło ono znaczącą ewolucję: od odmowy uznania naruszenia w przypadku niemożności uzgodnienia płci w dokumentach urzędowych, jak akty urodzenia, do objęcia uzgodnienia płci ochroną na gruncie art. 8 EKPC, w świetle którego ma prawo do poszanowania swojego życia prywatnego i rodzinnego, swojego mieszkania i swojej korespondencji, zaś ingerencja w to prawo przez władzę publiczną może nastąpić w przypadkach przewidzianych przez ustawę i koniecznych w demokratycznym społeczeństwie z uwagi na bezpieczeństwo państwowe, bezpieczeństwo publiczne lub dobrobyt gospodarczy kraju, ochronę porządku i zapobieganie przestępstwom, ochronę zdrowia i moralności lub ochronę praw i wolności innych osób.

Pierwszą sprawą w tym przedmiocie rozpoznaną przez ETPC była sprawa *Rees v. Zjednoczone Królestwo*. Skarżący dochodził w niej stwierdzenia naruszenia art. 8 EKPC, ponieważ nie mógł zmienić treści aktu urodzenia, będącego dokumentem publicznym, przez zastąpienie poprzedniej płci (kobieta) aktualną (mężczyzna). Prawo brytyjskie jednocześnie nie przewidywało żadnych certyfikatów stanu cywilnego, więc jedyną formalną możliwością uznania płci osób transpłciowych byłaby właśnie zmiana aktu urodzenia. Jednakże jednocześnie Zjednoczone Królestwo pozwala każdemu obywatelowi, w tym osobom transpłciowym, na zmianę imienia i nazwiska stosownie do własnej woli, jak również osoby te mogą żądać wydania dokumentów tożsamości z wybranym imieniem i nazwiskiem oraz wybranym prefiksem (pan, pani, panna) lub bez żadnego prefiksu. Dlatego ETPC zdecydował, że Zjednoczone Królestwo nie naruszyło Konwencji i przyznało skarżącemu jego prawa w najszerszym możliwym zakresie. Wprowadzenie nowej płci do aktu urodzenia stanowiłoby zafalszowanie tego dokumentu i byłoby mylące dla osób, które mają interes prawny w ustaleniu prawdziwej sytuacji, co miałyby negatywny wpływ na kwestie prawa rodzinnego i spadkowego (Wyrok ETPC, 1986, pkt 38–47).

Do podobnych konkluzji ETPC doszedł w sprawie *Cossey v. Zjednoczone Królestwo*, w którym zaakceptował on brytyjskie stanowisko, że w brytyjskich aktach urodzenia płeć określana jest na podstawie kryteriów biologicznych: chromosomy, gonady i narządy płciowe. Fakt, że w późniejszym okresie płeć psychologiczna osoby nie zgadza się z biologiczną, nie oznacza, że pierwotne zapisy w akcie urodzenia były błędne. Wyłącznie, gdyby biologiczna identyfikacja płci w momencie urodzenia była wadliwa, możliwa byłaby zmiana aktu urodzenia (Wyrok ETPC, 1990, pkt 18–22, 36–42).

Niewielki przełom w orzecznictwie ETPC nastąpił dwa lata później w wyroku *B. v. Francja*, ponieważ Trybunał pierwszy raz uznał naruszenie art. 8 EKPC, co miało swoje uzasadnienie w istniejących różnicach pomiędzy systemami brytyjskim i francuskim. Przede wszystkim prawo francuskie pozwalało na dokonywanie zmian w aktach stanu cywilnego przez cały okres życia danej osoby, żeby uwzględniały one stan aktualny. W tym przypadku skarżąca przeszła operację usuwającą widoczne ślady poprzedniej płci męskiej. Dodatkowo skarżąca nie mogła dowolnie zmienić swojego imienia i nazwiska, ponieważ taka zmiana zgodnie z art. 57 francuskiego kodeksu cywilnego wymagała zgody sądu i wykazania uzasadnionego interesu, zaś sądy francuskie odmówiły skarżącej zgody na taką zmianę. Skarżąca w codziennym życiu była zmuszona do posługiwania się różnymi dokumentami, takimi jak dowód osobisty, paszport, wyciągi z aktu urodzenia, co po prostu utrudniało jej codzienne funkcjonowanie, np. przejście kontroli granicznej (Wyrok ETPC, 1992, pkt 49–63).

Jednakże w dalszym ciągu ETPC nie znajdował powodów do stwierdzenia, że Zjednoczone Królestwo narusza art. 8 EKPC. W kolejnym wyroku w sprawie *Sheffield i Horsham v. Zjednoczone Królestwo* Trybunał podkreślił, że państwo to nadal działa w granicach przyznanego państwom marginesu swobody, ponieważ trans-

seksualizm powoduje powstanie problemów natury naukowej, prawnej, moralnej i społecznej, zaś państwa przyjmują w tym zakresie różne rozwiązania, nie ma więc wspólnego standardu. Jednocześnie rośnie społeczna akceptacja transseksualizmu, w związku z czym ETPC zasignalizował, że zagadnienie to musi podlegać stałemu przeglądowi ze strony państw-stron Konwencji (Wyrok ETPC, 1998, pkt 58–60).

ETPC odszedł od powyższych poglądów w kolejnym wyroku w sprawie *Christine Goodwin v. Zjednoczone Królestwo* konkludując, że państwu nie przysługuje już w omawianym zakresie margines swobody, gdyż istotą Konwencji jest poszanowanie godności ludzkiej i wolności, zaś w XXI w. prawa osób transseksualnych do osobistego rozwoju oraz bezpieczeństwa fizycznego i moralnego nie mogą być postrzegane jako kontrowersyjne, w związku z powyższym nie ma już usprawiedliwienia dla utrzymywania życia osób transseksualnych na etapie pośrednim. Nie ma już więc takiego interesu publicznego, który przeważałby nad prywatnym interesem skarżącej. W zakresie prawa do zawarcia związku małżeńskiego ETPC podkreślił, że nie jest przekonany, aby w tym zakresie ustalenie płci powinno opierać się wyłącznie na kryteriach biologicznych. W każdym razie osoby transseksualne nie mogą być całkowicie wykluczone z prawa do zawarcia małżeństwa (Wyrok ETPC, 2002, pkt 89–93, 100–103). ETPC podtrzymał to stanowisko w sprawie *Grant v. Zjednoczone Królestwo*, a także dodał, że brak uznania płci w brytyjskim prawodawstwie naruszał prawa skarżącej, ponieważ nie mogła się ona ubiegać o emeryturę w niższym wieku przewidzianym dla kobiet (Wyrok ETPC, 2006, pkt 39–44, 50–51). Tym samym ETPC utrwalił wymóg istnienia prawnej drogi do uzgodnienia płci w prawie krajowym.

Następnie ETPC przystąpił do analizowania, jakim wymogom powinna odpowiadać procedura prawnego uzgodnienia płci. W tym zakresie doszedł on do wniosku, że w postępowaniach w sprawie uzgodnienia płci władze krajowe nie mogą postępować w sposób dowolny. W sprawie *Y.T. v. Bułgaria* skarżący nie mógł uzyskać uzgodnienia płci w dokumentach urzędowych, pomimo tego, że jego wygląd fizyczny, jak i tożsamość społeczna były od dłuższego czasu męskie. Sąd krajowy uznał, że interes publiczny nie pozwala na taką zmianę, chociaż w ogóle nawet nie sprecyzował tego interesu publicznego. Ta odmowa postawiła skarżącego w sposób nieracjonalny i trwały w kłopotliwej sytuacji, powodując u niego poczucie bezbronności, upokorzenia i niepokoju, co stanowiło naruszenie art. 8 EKPC (Wyrok ETPC, 2020, 9 lipca, pkt 70–75). Za niezgodną z Konwencją ETPC uznał również praktykę węgierską, która do uzgodnienia płci w dokumentach urzędowych wymagała posiadania węgierskiego aktu urodzenia. Tymczasem w sprawie *Rana v. Węgry* skarżący był uchodźcą pochodzącym z Iranu, zaś władze krajowe nie wzięły pod uwagę tego faktu i automatycznie odmówiły mu dokonania zmian w dokumentach (Wyrok ETPC, 2020, 20 lipca, pkt 36–42).

W wyroku w sprawie *Y.Y. v. Turcja* ETPC doszedł do wniosku, że państwo nie może wymagać uprzedniej niepłodności jako warunku do poddania się operacyjnej korekcie płci. W przypadku Turcji natomiast prawne uznanie uzgodnienia płci było

możliwe dopiero po operacji chirurgicznej. Taki wymóg został uznany za całkowicie niepotrzebny i skutkowało uznaniem naruszenia art. 8 EKPC (Wyrok ETPC, 2015, pkt 100–122). Wymóg poddania się zabiegowi, w przypadku którego prawdopodobieństwo bezpłodności jako skutku było bardzo wysokie, został również oceniony negatywnie przez ETPC w wyroku w sprawie *A.P., Garçon i Nicot v. Francja*. Trybunał podkreślił, że zagadnienie sterylizacji dotyczy bezpośrednio integralności fizycznej jednostki. Z kolei procedura medyczna nie może być uznana za objętą swobodną zgodą, jeżeli niepoddanie się jej pozbawia zainteresowaną jednostkę prawa do pełnego korzystania z jej prawa do tożsamości płciowej oraz rozwoju osobistego (Wyrok ETPC, 2017, pkt 126–135).

W tym miejscu należy nadmienić, że Komisarz ds. Praw Człowieka Rady Europy uznał, że wymóg sterylizacji lub poddania się innemu zabiegowi chirurgicznemu jako przesłanka uzgodnienia płci jest sprzeczny z poszanowaniem integralności fizycznej jednostki (Komisarz ds. Praw Człowieka Rady Europy, 2009). Podobne stanowiska zostały również przedstawione na forum Organizacji Narodów Zjednoczonych (ONZ) (Rada Praw Człowieka ONZ, 2011; Rada Praw Człowieka ONZ, 2013). Komitet Ministrów Rady Europy w 2010 r. w załączniku do rekomendacji CM/Rec(2010)5 zalecił, żeby państwa członkowskie podjęły odpowiednie środki w celu zapewnienia pełnego prawnego uzgodnienia płci we wszystkich aspektach życia, w szczególności aby państwa umożliwiły zmianę imienia, nazwiska i płci w dokumentach urzędowych w szybki, transparentny i dostępny sposób. W dodatku Komitet podkreślił, że wszelkie uprzednie wymogi co do procedur uzgodnienia płci, w szczególności zmiany natury fizycznej, powinny być regularnie monitorowane, aby usuwać te wymogi, które mogą mieć charakter nadużycia (Komitet Ministrów Rady Europy, 2010). Stanowisko to zostało wzmocnione rezolucją Zgromadzenia Parlamentarnego Rady Europy, w której wezwało ono państwa członkowskie do zapewnienia w ich prawodawstwie, że osoby transseksualne będą miały prawo do otrzymania dokumentów urzędowych, odzwierciedlających preferowaną tożsamość płciową takich osób, bez uprzednich wymogów poddania się zabiegom sterylizacji lub innym procedurom medycznym, jak operacyjna korekta płci lub terapia hormonalna, a także do zapewnienia tym osobom dostępu do procedur uzgodnienia płci i równego traktowania w zakresie opieki medycznej (Zgromadzenie Parlamentarne Rady Europy, 2010). Prawodawstwa tych państw-stron EKPC, które wymaga sterylizacji do uzgodnienia płci, oparte jest na słabych, dyskryminacyjnych i logicznie niespójnych argumentach. Osoby transseksualne, jeżeli skorzystają ze swoich praw reprodukcyjnych, nie stanowią zagrożenia ani dla społeczeństwa, ani dla rodzin, które stworzą (Dunne, 2017, s. 581).

Wymóg przejścia operacji korekty płci, nawet jeśli nie jest ona połączona ze sterylizacją, również może naruszać Konwencję. Tak stwierdził ETPC w sprawie *S.V. v. Włochy*, uznając za sprzeczną z art. 8 EKPC sytuację, w której władze odmawiały zmiany imienia skarżącej na żeńskie do czasu, aż przejdzie ona pełną korektę płci, w tym zabieg chirurgiczny. W tym przypadku skarżąca czekała na możliwość zmiany

imienia przez ponad dwa lata i jej wnioski o zmianę imienia były oddalane z przyczyn czysto formalnych. Władze krajowe nie wzięły pod uwagę, że proces jej tranzycji trwał już od kilku lat oraz że wygląd skarżącej i jej tożsamość społeczna od dawna były żeńskie (Wyrok ETPC, 2018, pkt 60–75). Do podobnej konkluzji doszedł ETPC w sprawie *X i Y v. Rumunia* (Wyrok ETPC, 2021, styczeń, pkt 158–167).

Również sprzeczna z Konwencją była praktyka gruzińska dotycząca formalnego uzgodnienia płci, ponieważ analiza aktów prawnych i orzecznictwa wykazała, że tak naprawdę nie wiadomo, jakie są wymogi do tego, by uzyskać urzędowe uznanie uzgodnienia płci. Prawo przewidywało jedynie ogólnie kryteria natury biologicznej, fizjologicznej lub anatomicznej, nie precyzując dokładnie, co te kryteria oznaczają, co skutkowało tym, że sądy wymagały spełnienia różnych, niejednorodnych kryteriów (Wyrok ETPC, 2022, grudzień, pkt 71–76). W tym kontekście można również zauważyć, że Zgromadzenie Parlamentarne Rady Europy wezwało państwa do stworzenia szybkich, transparentnych i dostępnych, opartych na samostanowieniu procedur uzgodnienia płci oraz imienia i nazwiska w różnych dokumentach urzędowych (Zgromadzenie Parlamentarne Rady Europy, 2015).

Procedurze prawnej powinna jednakże towarzyszyć możliwość przejścia procedur medycznych, jeżeli osoba transpłciowa jest gotowa je przeprowadzić. W wyroku w sprawie *L. v. Litwa* ETPC dopatrzył się naruszenia art. 8 EKPC. Z jednej strony prawo litewskie pozwalało na uzgodnienie płci oraz stanu cywilnego i w związku z tym otrzymanie niezbędnych dokumentów, ale z drugiej w prawie tym była luka, która nie pozwalała osobom transseksualnym na przejście operacji korygującej płeć, co powodowało, że osoby te znajdowały się w stanie pośrednim i niepewności. Trybunał zaznaczył, że takie operacje powinny być dokonywane w ramach środków przewidzianych na publiczną opiekę medyczną, mając na względzie niewielką liczbę osób, których dotyczy transseksualizm i nieznacznie związane z tym konsekwencje budżetowe (Wyrok ETPC, 2007, pkt 56–60).

Z kosztami operacji korygującej płeć był związany również następny wyrok ETPC w sprawie *Schlumpf v. Szwajcaria*. ETPC stwierdził naruszenie art. 8 EKPC, ponieważ skarżącej odmówiono zwrotu kosztów takiej operacji, powołując się na okoliczność, że praktyka orzecznicza wymagała w takiej sytuacji odczekania okresu dwóch lat obserwacji, co miało zagwarantować, że nie będą wykonane zabiegi zbędne. Trybunał stwierdził, że automatyczne zastosowanie tego terminu w sytuacji skarżącej, która miała 67 lat, nie stanowiło prawidłowego wyważenia interesów skarżącej oraz towarzystwa ubezpieczeniowego (Wyrok ETPC, 2009, pkt 105–116).

Po prawnym uzgodnieniu płci prawo państwa członkowskiego powinno przewidywać szybkie, transparentne i dostępne procedury zmiany dokumentów osób transpłciowych. Naruszeniem art. 8 EKPC będzie sytuacja, w której prawo nie przewiduje wprost możliwości uzgodnienia płci w oficjalnych rejestrach, terminów i warunków oraz procedur, jakie powinny być w takiej sytuacji przestrzegane, w tym

wymogów dotyczących postępowania dowodowego, czy nawet organu, który jest kompetentny do rozpoznawania tego typu spraw (Wyrok ETPC, 2019, pkt 66–71).

Niemniej w dalszym ciągu państwom-stronom Konwencji przysługuje pewien margines swobody. Dlatego w sprawie *Y v. Polska* ETPC nie doszukał się naruszenia EKPC z tego powodu, że w pełnym odpisie aktu urodzenia była ujawniona pierwotna płeć skarżącego. We wszystkich pozostałych dokumentach, jak dowód osobisty czy skrócony odpis aktu urodzenia, była już ujawniona aktualna płeć, a to tymi dokumentami skarżący posługuje się na co dzień. Trudno wskazać sytuację, w której skarżący miałby posłużyć się pełnym odpisem aktu urodzenia i w ten sposób ujawnić fakt przejścia tranzycji, dlatego też w tej sytuacji nie było nadmiernej ingerencji w prawo skarżącego do poszanowania życia prywatnego (Wyrok ETPC, 2022, luty, pkt 75–84). Na tym etapie Konwencja nie wymaga również, aby państwa wprowadziły do dokumentów urzędowych, jak dowody osobiste czy akty urodzenia, oznaczenia płci jako „neutralna” lub „interseks”. Trybunał uznał bowiem, że w tym przypadku przeważa interes publiczny, czyli oparcie całego krajowego systemu prawnego na dualistycznym podziale na płeć męską i żeńską, co miałoby wpływ chociażby na prawo rodzinne, w tym dotyczące pokrewieństwa (Wyrok ETPC, 2023, styczeń, pkt 89–92).

Jeszcze innym zagadnieniem jest kwestia wymagania od osób transpłciowych rozvodu zanim dojdzie do prawnego uzgodnienia płci w państwach, które nie przewidują małżeństw osób tej samej płci. W czasie, kiedy prawo brytyjskie nie dopuszczało takich małżeństw, ETPC uznał, że nie jest naruszeniem EKPC sytuacja, w której osoba transseksualna musi wybierać pomiędzy oficjalnym uznaniem nowej płci a małżeństwem. Skarżącej w sprawie *Parry v. Zjednoczone Królestwo* postawiono bowiem warunek dla uznania nowej płci, jakim był rozwód lub przekształcenie jej związku małżeńskiego w związek partnerski. Takie ograniczenie prawa skarżącej z art. 8 EKPC nie było nieproporcjonalne i w tych konkretnych okolicznościach władze brytyjskie osiągnęły należytą równowagę pomiędzy interesem publicznym i prywatnym (Decyzja ETPC, 2006). W wyroku w sprawie *Hämäläinen v. Finlandia* ETPC nie znalazł powodów, by odstąpić od tej interpretacji, zwłaszcza mając na względzie brak konsensusu w tym zakresie pomiędzy państwami-stronami Konwencji (Wyrok ETPC, 2014, pkt 69–89). Jednakże już w 2015 r. Zgromadzenie Parlamentarne Rady Europy wezwało państwa członkowskie do usunięcia ograniczeń praw osób transpłciowych do pozostania w dotychczasowym małżeństwie po uznaniu ich faktycznej płci (Zgromadzenie Parlamentarne Rady Europy, 2015).

Podsumowując tę część rozważań, należy wskazać, że orzecznictwo ETPC przeszło ewolucję od uznawania, że państwa-strony Konwencji dysponują w kwestii osób praw transpłciowych dużym marginesem swobody, co wiązało się z możliwościami istotnego ograniczenia konwencyjnych praw osób transpłciowych, po ustalenie, że jednak Konwencja nakłada na państwa pewne obowiązki, których te muszą przestrzegać, aby nie doszło do stwierdzenia naruszenia art. 8 EKPC. Przede wszystkim procedura uzgodnienia płci powinna być uregulowana prawem, powinna być przy-

stępna, powinna precyzyjnie wskazywać, w jakim trybie, na podstawie jakich przesłanek i dowodów może dojść do uzgodnienia płci. Wymogi przewidziane przez taką procedurę nie mogą być niemożliwe do spełnienia przez osobę transpłciową. Wykluczone jest wymagania od osoby transpłciowej przejścia sterylizacji lub jakiegokolwiek innego zabiegu chirurgicznego na potrzeby postępowania o uzgodnienie płci, natomiast prawo krajowe powinno pozwalać na przejście procedur medycznych związanych z uzgodnieniem płci, jeżeli osoba transpłciowa wyraża taką gotowość i takie procedury medyczne powinny być finansowane z budżetu. ETPC dopuszcza wymóg uprzedniego uzyskania rozvodu w państwach, które nie przewidują małżeństw osób tej samej płci, aczkolwiek Zgromadzenie Parlamentarne Rady Europy sugeruje, żeby jednak z tego warunku zrezygnować. Uzyskanie uzgodnienia płci powinno wiązać się z koniecznością sprawnego wydania nowych dokumentów tożsamości dla osoby transpłciowej.

2. Ustalenie płci w prawie polskim

W prawie polskim brak przepisów, które *stricte* regulowałyby procedurę ustalenia płci. W 2015 r. parlament przyjął stosowną ustawę, ale została ona zawetowana i kwestia ta nadal pozostaje nierozwiązana (Bodio, 2023, s. 115; Bętkowska & Urbanowicz, 2018, s. 106). Powyższe oznacza, że aktualnie sprawy te są rozpoznawane w trybie wypracowanym przez polskie sądy w drodze interpretacji przepisów.

Początkowo dla rozstrzygnięcia sprawy ustalenia płci wskazywany był tryb nieprocesowy w sprawie o sprostowanie aktu stanu cywilnego, ponieważ akta te powinny wskazywać stan zgodny z prawdą. Ponadto w takich sprawach brak drugiej strony sporu, w związku z czym tryb procesowy, który takiej strony wymaga, byłby niezasadny (Wyrok Sądu Wojewódzkiego, 1964; Uchwała Sądu Najwyższego, 1978). Poglądy te jednakże odrzucił Sąd Najwyższy (SN) w uchwale w sprawie sygn. akt III CZP 37/89, mającej moc zasady prawnej. SN stwierdził w niej, że akty stanu cywilnego mają wyłącznie charakter deklaratoryjny, stwierdza jedynie stan prawny, jaki powstał na skutek zdarzeń prawnych, a do takich nie można zakwalifikować transseksualizmu. W aktach stanu cywilnego sprostować zatem można jedynie to, co było błędne od początku w dniu sporządzenia aktu (Uchwała Sądu Najwyższego, 1989). Dlatego w późniejszym orzecznictwie uznano, że poczucie przynależności do danej płci może być uznane za dobro osobiste i jako takie podlega ochronie również w drodze powództwa o ustalenie na podstawie art. 189 k.p.c., bowiem w razie uzgodnienia płci interes prawny osoby transpłciowej wyraża się w sprzeczności między stanem rzeczywistym a stanem wynikającym z aktu urodzenia (Postanowienie Sądu Najwyższego, 1991; Uchwała Sądu Najwyższego, 1995; Wyrok Sądu Apelacyjnego w Katowicach, 2004; Wyrok Sądu Apelacyjnego w Łodzi, 2017). Pomimo takiego orzecznictwa, w szczególności SN, ale również sądów apelacyjnych, nadal można spotkać wyroki,

w których stwierdzono, że brak w prawie polskim podstawy prawnej do dochodzenia ustalenia płci, ponieważ płeć psychiczna nie jest pojęciem zdefiniowanym przez polskiego prawodawcę. Nie ma więc przesłanek do uznania istnienia takiego dobra osobistego, zaś sam spór z art. 189 k.p.c. ma w takiej sytuacji charakter pozorny (Wyrok Sądu Okręgowego w Warszawie, 2019, luty; Wyrok Sądu Okręgowego w Warszawie, 2019, kwiecień).

Niektórzy autorzy krytykują tryb postępowania w drodze powództwa o ustalenie płci i wskazują, że bardziej właściwy byłby tryb nieprocesowy, ze względu na okoliczność, że brak jest właściwej jednej kategorii podmiotów, która mogłaby posiadać legitymację bierną w takich sprawach. Tryb nieprocesowy pozwala na właściwe zakreślenie kręgu osób zainteresowanych (art. 510 k.p.c.). Ponadto tradycyjnie wyroki oparte na art. 189 k.p.c. mają charakter deklaratoryjny, podczas gdy w przypadku wyroku ustalającego płeć wyrok taki ustala nowy stan prawny, ma więc charakter konstytutywny (Bodio, 2023, s. 115, 124–128). Wskazuje się również, że tego typu sprawy nie należą do kategorii postępowań spornych (Krzyżewski, 2023, s. 33). Wspomniana ustawa z 2015 r., która nie weszła w życie, kierowała sprawy o ustalenie płci na drogę postępowania nieprocesowego przed sądami okręgowymi (Lipski, 2014, s. 31, 54).

Należy jeszcze zwrócić uwagę na uchwałę Sądu Najwyższego z dnia 4 marca 2025 r. w sprawie sygn. akt III CZP 6/24. W świetle tej uchwały żądanie zmiany oznaczenia płci w akcie urodzenia podlega rozpoznaniu przez sąd w postępowaniu nieprocesowym przy zastosowaniu w drodze analogii art. 36 ustawy z dnia 28 listopada 2014 r. – Prawo o aktach stanu cywilnego, zaś zmiana oznaczenia płci w akcie urodzenia może nastąpić wyłącznie na wniosek osoby, której dotyczy ten akt (Uchwała Sądu Najwyższego, 2025). Z jednej strony uchwałę tę należy przyjąć pozytywnie jako krok w kierunku zapewnienia osobom transpłciowym efektywniejszej ochrony ich praw wynikających z art. 8 EKPC i art. 47 Konstytucji (który treścią odpowiada art. 8 EKPC). Uchwała ta realizuje postulaty doktryny, które wskazywały na właściwość trybu nieprocesowego do rozpoznawania tego typu spraw. Z drugiej strony może wystąpić problem ze stosowaniem tej uchwały, ponieważ jest ona dotknięta wadą prawną. W skład Sądu Najwyższego, który wydał tę uchwałę, wchodził sędziowie powołani do pełnienia urzędu przez Krajową Radę Sądownictwa ukonstytuowaną po 2017 r. na podstawie nowych przepisów, co oznacza, że nie stanowili oni niezależnego i niezawisłego sądu, zaś samo postępowanie w tej sprawie dotknięte jest nieważnością (Uchwała Sądu Najwyższego, 2020; Wyrok ETPC, 2021, listopad; ETPC, 2023, listopad; Wyrok TSUE, 2023; Wyrok TSUE, 2024). Ta niepewność prawna sytuacji procesowej osób transpłciowych powoduje, że mamy do czynienia z naruszeniem standardów wypracowanych przez ETPC w jego orzecznictwie. Niemniej należy wskazać, że na ten moment to polskie sądy – w przeciwieństwie do ustawodawcy – stanęły na wysokości zadania i wypracowały możliwości dla osób transpłciowych do dochodzenia ustalenia płci.

Jako stroną pozwaną procesie wskazuje się rodziców osoby transpłciowej lub kuratorów ustanowionych w ich miejsce, co wynika z faktu, że to rodzice są wpisani w akcie urodzenia. Przeciwko legitymacji biernej rodziców osoby transpłciowej przywoływany jest fakt, że uzgodnienie płci dziecka nie wpływa na sytuację prawną rodziców, zaś angażowanie ich do takiego postępowania może mieć negatywny wpływ na relacje rodzinne (Bętkowska & Urbanowicz, 2018, s. 105). Podejmuje się argument, że prawo do płci nie ma charakteru wzajemnego w relacjach rodzice-dziecko, zaś osoba transseksualna ma prawo do ukrycia faktu uzgodnienia płci również przed swoimi rodzicami (Szerocyńska, 2009, s. 259–260).

Uczestnikiem nie powinien być kierownik urzędu stanu cywilnego, gdyż ten jedynie prowadzi czynności z zakresu rejestracji stanu cywilnego, nie jest zaś związany z osobą wnoszącą powództwo węzłami prawnorodzinnymi. Zdaniem SN nie powinny to być również dzieci powoda, ponieważ powództwo nie wpływa na zakres praw rodzicielskich, gdyż te są takie same bez względu na płeć rodzica (Uchwała Sądu Najwyższego, 1995; Wyrok Sądu Najwyższego, 2019).

Przeciwko legitymacji procesowej dzieci osoby transpłciowej przemawia okoliczność, że wyrok sądu ustalający płeć rodzica nie stanowi podstawy do dokonania wzmianki dodatkowej w akcie urodzenia dziecka urodzonego przed uprawomocnieniem się tego wyroku. Interes dzieci w takim postępowaniu nie ma więc charakteru prawnego, a jest to interes faktyczny (Wyrok Sądu Apelacyjnego w Łodzi, 2017).

Można również znaleźć orzeczenia, w których SN dopuszcza do udziału w takich sprawach dzieci i małżonka osoby transpłciowej ze względu na istotę więzi prawnej pomiędzy tymi osobami (Wyrok Sądu Najwyższego, 2013). W uchwale z 2025 r. SN wskazał jako uczestnika wyłącznie małżonka osoby transpłciowej (Uchwała Sądu Najwyższego, 2025). Zestawiając te dwa przeciwstawne poglądy, bardziej zasadny wydaje się ten, który uwzględnia udział małżonka i dzieci osoby transpłciowej w takim postępowaniu. Na ten moment prawo polskie nie przewiduje małżeństw jedнопłciowych, zaś uwzględnienie powództwa o ustalenie mogłoby skutkować powstaniem takiego małżeństwa, nie skutkuje ono również unieważnieniem ani ustaleniem nieistnienia małżeństwa, ponieważ uwzględnienie powództwa o ustalenie płci wywołuje skutki prawne *ex nunc*. Dlatego w obecnym stanie prawnym należy przyjąć, że osoby transpłciowe pozostające w związku małżeńskim powinny uzyskać rozwód przed wystąpieniem z powództwem o uzgodnienie płci (Michalska & Wojcieszak, 2017, s. 216–218, 222; Krzyżewski, 2023, s. 28–29). W ustawie z 2015 r. warunkiem wystąpienia z wnioskiem o ustalenie płci było niepozostawanie w związku małżeńskim (Lipski, 2014, s. 53). Obecnie prawo polskie dopuszcza wyłącznie heteroseksualne związki małżeńskie, zaś uzgodnienie płci jednego z małżonków skutkowałoby powstaniem związku jedнопłciowego. Niestety, prawo polskie nie przewiduje tutaj alternatywy dla osób transpłciowych chociażby w postaci sformalizowanych związków partnerskich, które mogłyby być związkami homoseksualnymi, przez co Polska – warto wspomnieć – narusza art. 8 EKPC (Wyrok ETPC, 2023, grudzień; Wyrok ETPC, 2024). Na marginesie

trzeba zauważyć, że nie ma w polskim prawie przeszkód do wprowadzenia instytucji małżeństw jednopłciowych – nie jest nią bowiem art. 18 Konstytucji, który nie definiuje małżeństwa jako związku kobiety i mężczyzny, a jedynie wskazuje, że małżeństwo będące związkiem kobiety i mężczyzny podlega w Polsce szczególnej ochronie prawnej (Wyrok Naczelnego Sądu Administracyjnego, 2022; Woszczyk, 2018, s. 403; Michałek, 2023, s. 57–58). W doktrynie wskazuje się, że wymóg rozvodu dla uzyskania uzgodnienia płci jest krzywdzący dla osób transpłciowych, zaś rozbieżność płci jest warunkiem zawarcia małżeństwa, a nie jego trwania, co stanowi naruszenie art. 8 EKPC (Śledzińska-Simon, 2013, s. 44–45). To stanowisko nie jest zgodne z orzecznictwem ETPC przedstawionym w poprzedniej części, ponieważ Trybunał uznał, że do uzgodnienia płci państwa mogą wymagać uprzedniego rozvodu.

Nie są prawnie doprecyzowane kryteria, które osoba transpłciowa powinna spełnić, aby móc skutecznie ubiegać się o ustalenie płci. W orzecznictwie doprecyzowano, że kryterium anatomiczne, uwzględniające cechy zewnętrzne i wewnętrzne danej osoby, nie jest jedynym możliwym, gdyż pod uwagę należy również brać psychikę danej osoby, czyli tzw. płeć psychiczną, w tym jej świadomość czy zachowanie (Wyrok Sądu Wojewódzkiego, 1964; Uchwała Sądu Najwyższego, 1978; Szeroczyńska, 2009, s. 241; Krzyżewski, 2023, s. 25–26). Znaczenie powinna mieć ocena przez sąd trwałości poczucia przynależności osoby transpłciowej do innej płci (Postanowienie Sądu Najwyższego, 1991; Wyrok Sądu Apelacyjnego w Łodzi, 2017), jednakże wskazano jednocześnie, że sąd nie może wyłącznie opierać się na poczuciu danej osoby o przynależności do określonej płci (Wyrok Sądu Najwyższego, 2019; Wyrok Sądu Apelacyjnego w Katowicach, 2004; Lipski, 2014, s. 41). Jak jednak wskazuje Szeroczyńska, postępowania sądowe nie powinny opierać się wyłącznie na analizie samego aspektu fizyczności, powinien być brany pod uwagę element psychiczny (Szeroczyńska 2009, s. 258). W tym kierunku szła ustawa z 2015 r., która kładła nacisk na tożsamość płciową, czyli odczuwane doświadczenie i przeżywanie własnej płciowości (Lipski, 2014, s. 36). W świetle orzecznictwa ETPC prawo powinno w sposób jasny precyzować, jakie kryteria powinna spełniać osoba, która ubiega się o ustalenie płci. Obecnie brak takich przesłanek, co powoduje, że orzecznictwo sądowe bywa niejednolite i niekonsekwentne, a tym samym nieprzewidywalne, co stanowi kolejną sprzeczność z Konwencją. Należy wskazać, że oparcie się przez sądy na opiniach biegłych specjalistów, a nie wyłącznie na poczuciu osoby transpłciowej będzie zgodne ze standardem konwencyjnym. Sam ETPC nie zdecydował się na oparcie rozstrzygnięć w tych sprawach na prawie do samostanowienia osoby transpłciowej, co przez część doktryny zostało uznane za nazbyt zachowawcze, a nawet za regres w ochronie praw osób transpłciowych (Pudło-Jaremek, 2023, s. 178).

W niektórych postępowaniach korzystne dla osoby transpłciowej orzeczenia wydano już po przeprowadzeniu przez tę osobę operacji korekty płci, ale nie zostało wprost powiedziane, żeby taka operacja była warunkiem koniecznym dla ustalenia płci (Wyrok Sądu Wojewódzkiego, 1964). W innych orzeczeniach wyraźnie wska-

zono, że możliwość wystąpienia z powództwem o ustalenie płci powinna się otwierać w zasadzie dopiero po dokonaniu korekcyjnego zabiegu operacyjnego (Postanowienie Sądu Najwyższego, 1991). W części orzeczeń wprost wskazano, że decyzja o poddaniu się operacyjnej korekcie płci należy do samej osoby transpłciowej i nie można jej do takiej operacji zmuszać. Dlatego możliwe jest ustalenie płci nawet w sytuacji, gdyby taka operacja nie została przeprowadzona, jeżeli cechy nowo kształtującej się płci są przeważające i stan ten jest nieodwracalny (Uchwała Sądu Najwyższego, 1978). Wreszcie do wydania orzeczenia o ustaleniu płci nie są potrzebne jakiegokolwiek procedury medyczne, a zwłaszcza zabiegi chirurgiczne, a już zwłaszcza niedopuszczalny byłby wymóg sterylizacji, gdyż stanowiłoby to nieludzkie i poniżające traktowanie oraz godziłoby w prawo do prywatności (Krakowiak & Ślaski, 2021, s. 264; Szeroczyńska, 2017, s. 193). W doktrynie wskazuje się, że lekarze odmawiają przeprowadzania chirurgicznej korekty płci bez uzyskania uprzednio orzeczenia ustalającego płeć (Krzyżewski, 2023, s. 26). Można nadmienić, że ustawa z 2015 r., która nie weszła w życie, gwarantowała osobom transpłciowym brak potrzeby medycznego dostosowania fizjologii do zmienionej płci (Lipski, 2014, s. 31). Ta część orzecznictwa, która nakazuje poddania się zabiegowi operacyjnemu korekty płci, jest niezgodna ze standardem orzecznictwem wypracowanym przez ETPC i nakreślonym w poprzedniej części opracowania.

Brak uregulowania dotyczy również postępowania dowodowego, jakie należy przeprowadzić w sprawie o ustalenie płci. Orzecznictwo wymaga w takim przypadku przeprowadzenia dowodu z opinii biegłych, gdyż ustalenie płci człowieka wymaga wiadomości specjalnych w kontekście wiedzy medycznej. Dowodu tego nie można zastąpić dowodem z zeznań świadków (Wyrok Sądu Wojewódzkiego, 1964; Wyrok Sądu Apelacyjnego w Katowicach, 2004; Wyrok Sądu Najwyższego, 2019; Krakowiak & Ślaski, 2021, s. 264). Uznanie powództwa przez pozwanych nie może mieć charakteru decydującego, ponieważ ma ono jedynie walor intencjonalny (Wyrok Sądu Apelacyjnego w Katowicach, 2004). Ustawa z 2015 r. przewidywała, że ustalenie płci następowałoby na podstawie oświadczenia wnioskodawcy oraz orzeczenia dwóch lekarzy ze specjalizacją w zakresie psychiatrii lub seksuologii albo orzeczenia wydanego przez jednego lekarza z taką specjalizacją i psychologa ze specjalizacją w zakresie seksuologii (Lipski, 2014, s. 56).

Jeżeli chodzi o procedury medyczne dotyczące korekty płci, to w Polsce są one odpłatne i nie podlegają finansowaniu z Narodowego Funduszu Zdrowia. Powoduje to, że osoby transpłciowe muszą mierzyć się z kosztami sięgającymi kilkudziesięciu tysięcy złotych, co może wiązać się z koniecznością zaciągnięcia kredytu, a dla części osób, ze względu na koszty, procedury medyczne, zwłaszcza chirurgiczne, nie będą dostępne (Zieleniewska, 2025).

Prawo polskie należy natomiast uznać za zgodne z Konwencją w zakresie, w jakim reguluje ono kwestię uzyskania dokumentów tożsamości wystawionych na aktualne dane osoby transpłciowej. Osoba ta może zmienić formalnie imię i nazwisko na

to, które jest faktycznie przez nią używane (Sejm RP, 2008, art. 4 ust. 1 pkt 2). Wydawane następnie dowody osobiste i paszport osoby transpłciowej uwzględniają wówczas takie zmienione dane (Sejm RP, 2010, art. 46 ust. 1 pkt 2; Sejm RP, 2022, art. 70 ust. 2 pkt 1 i 2).

Powyższe powoduje, że stan polskiego prawa należy uznać za częściowo niezgodny ze standardami nakreślonymi przez Europejski Trybunał Praw Człowieka w jego orzecznictwie. Stan ten charakteryzuje się dużą niepewnością prawną ze względu na brak uregulowania kwestii ustalania płci na drodze ustawowej, co stanowiłoby jednoznaczne przesądzenie, kto, w jakiej procedurze i przy wykazaniu jakich przesłanek może dochodzić takiego ustalenia. Kwestii tej nie rozwiązuje nawet uchwała Sądu Najwyższego w sprawie III CZP 6/24 ze względu na fakt, że jest dotknięta proceduralną wadą prawną wynikającą ze składu, w jakim została ona przyjęta. Prawo polskie powinno ostatecznie kierować te sprawy do postępowania nieprocesowego, w którym stroną byłby ewentualnie małżonek osoby, która dochodzi ustalenia płci. W postępowaniu takim orzeczenie powinno być wydane na podstawie przesłanek natury biologicznej i psychologicznej na podstawie dokumentów i dowodów z opinii biegłych, alternatywnie na podstawie opinii specjalistów przedstawionych przez samego zainteresowanego. Zaletą tej ostatniej opcji jest to, że tacy specjaliści znają wnioskodawcę, najczęściej od lat uczestniczą w procesie jego terapii, co znacząco przyspieszyłoby postępowanie w sprawie. Oczywiście ustawodawca polski nie powinien wymagać sterylizacji (aktualnie sądy w sprawach o ustalenie płci nie wymagają sterylizacji, co realizuje standard konwencyjny), jak również nie powinien warunkować ustalenia płci przejściem operacji korekty płci. Natomiast po przejściu procedury uzgodnienia płci uzyskanie dokumentów tożsamości ujawniających nowe dane nie powoduje żadnych problemów prawnych, więc w tym zakresie prawo polskie w pełni odpowiada standardowi konwencyjnemu.

Wnioski

Mając na względzie rozważania przedstawione w poprzednich częściach opracowania należy zrekapitulować, że Europejski Trybunał Praw Człowieka wymaga przestrzegania przez państwa-strony Konwencji określonego standardu ochrony prawa do poszanowania życia prywatnego i rodzinnego osób transpłciowych (art. 8 EKPC). Przede wszystkim prawodawstwo krajowe powinno regulować kwestię uzgodnienia płci i powinno umożliwiać osobom transpłciowym przejście operacji korygującej płeć w ramach środków przewidzianych na publiczną opiekę medyczną. Procedury uzgodnienia płci powinny być szybkie, transparentne i dostępne, co oznacza, że państwo nie może uzależniać zmiany płci od dowolnych warunków, a zwłaszcza takich, które są niemożliwe do spełnienia. W szczególności warunkiem takim nie może być obowiązek przejścia operacji chirurgicznej korekty płci czy wymóg uprzedniej stery-

lizacji. Niemniej, ETPC dopuszcza możliwość wymagania przez państwa członkowskie uprzedniego rozrodu w sytuacji, kiedy prawo krajowe nie przewiduje małżeństw jednopłciowych. Sądowemu uzgodnieniu płci powinna towarzyszyć możliwość szybkiego uzyskania stosownych dokumentów tożsamości.

Prawo polskie w aktualnym kształcie częściowo nie spełnia standardów nakreślonych przez ETPC w jego orzecznictwie i jest tym samym sprzeczne z art. 8 EKPC. Zgodnie z Konwencją polskie prawo dopuszcza prawne uzgodnienie płci, chociaż nie ma przepisów prawnych, które wprost regulowałyby tę kwestię, przez co cała procedura podlega warunkom wypracowanym w orzecznictwie sądów polskich, które to orzecznictwo nie jest jednolite i pozostawia osoby transpłciowe w sytuacji niepewności co do przebiegu postępowania. Wątpliwości budzi tryb, w jakim powinno dochodzić do ustalania płci. Przez wiele lat sądy stały na stanowisku, że właściwy jest tryb procesowy i wymagały pozwania rodziców. W uchwale z 2025 r. SN przyjął, co prawda, że właściwy będzie tryb nieprocesowy z udziałem małżonka wnioskodawcy, ale orzeczenie to jest dotknięte wadą prawną ze względu na skład, który je wydał, przez co może okazać się, że część sądów będzie się do niego stosować, a część będzie je pomijać. W ocenie autorki w sprawach o uzgadnianie płci właściwy powinien być tryb nieprocesowy z udziałem małżonka, ale już bez udziału rodziców czy dzieci osoby transpłciowej.

Oprócz trybu dochodzenia uzgodnienia płci prawo polskie powinno także precyzować kryteria, jakie powinny być spełnione przez osobę transpłciową, aby uzyskać orzeczenie uzgadniające płeć. W doktrynie postuluje się, żeby kłaść w tym przypadku nacisk na prawo do samostanowienia osoby transpłciowej i opieranie orzeczenia na jej doświadczeniu i przeżywaniu własnej płciowości, ale aktualnie orzecznictwo ETPC jest bardziej zachowawcze i uznaje za zgodne z Konwencją standardy krajowe, które wymagają od osoby transpłciowej spełnienia dalszych kryteriów, biologiczno-psychologicznych. W tym zakresie prawo krajowe powinno, zgodnie z wykładnią ETPC, precyzyjnie wskazywać, jakie dowody powinny być przeprowadzone w postępowaniu o uzgodnienie płci. Temu wymogowi również nie sprostało prawo polskie, a postępowanie sądów jest w tym zakresie niejednolite, co powoduje, że osoby transpłciowe nie mają pewności, jakie wymagania w stosunku do nich zastosuje sąd, który będzie rozpoznawał ich indywidualną sprawę. Zasadne wydaje się opieranie orzeczenia na opiniach biegłych lekarsko-psychologicznych ewentualnie na ekspertyzach specjalistów przedstawionych przez samą osobę zainteresowaną. Zgodny ze standardem orzeczniczym ETPC jest natomiast pogląd polskich sądów, w świetle którego nie jest wymagane przejście operacji korekty płci ani innych zabiegów chirurgicznych. Należy skonkludować, że polska procedura, ukształtowana przez orzecznictwo, nie stawia przed osobami transpłciowymi wymogów niemożliwych do spełnienia, czym również wpisuje się w standard konwencyjny.

Prawo polskie umożliwia osobom transpłciowym przejście procedur i zabiegów medycznych związanych z uzgodnieniem płci, co jest zgodne z orzecznictwem

ETPC. Z punktu widzenia konwencji zastrzeżenia budzi jednakże brak finansowania medycznych procedur korekty płci ze środków Narodowego Funduszu Zdrowia. Oznacza to, że procedury takie nie będą dostępne dla wielu osób transpłciowych ze względu na koszty, z jakimi się wiązą, tymczasem ETPC wymaga finansowania takich zabiegów ze środków publicznej opieki medycznej.

Za zgodny z dotychczasowym orzecznictwem ETPC należy uznać wymóg uprzedniego rozvodu, ponieważ w aktualnym stanie prawnym prawo polskie nie przewiduje możliwości zawierania małżeństw przez osoby tej samej płci. Tym niemniej, w tym przypadku można zaobserwować, że Zgromadzenie Parlamentarne Rady Europy sugeruje odejście od tego warunku. Podobne stanowisko można znaleźć w doktrynie. Najbardziej optymalnym rozwiązaniem jest prawne uznanie przez Polskę związków jedнопłciowych w formie małżeństwa, co wyeliminowałoby konieczność uzyskania przez osobę transpłciową rozvodu przed przejściem procedury prawnego uznania płci.

W pełni zgodne ze standardem konwencyjnym jest natomiast prawo polskie w zakresie, w jakim umożliwia osobie transpłciowej po dokonaniu uzgodnienia płci zmianę imienia i nazwiska oraz wydanie nowych dokumentów, takich jak dowód osobisty czy paszport. W tym zakresie nie jest wymagana żadna ingerencja prawodawcy.

BIBLIOGRAFIA

- Bętkowska, M., & Urbanowicz, K. (2018). Prawne aspekty zmiany płci – uwagi na gruncie prawa polskiego oraz wybranych krajów europejskich. *Medyczna Wokanda*, 10, 99–109.
- Bodio, J. (2023). Uwagi o trybie postępowania o uzgodnienie płci. *Gdańskie Studia Prawnicze*, 1(58), 113–132.
- Decyzja Europejskiego Trybunału Praw Człowieka z dnia 28 listopada 2006 r. w sprawie *Parry v. Zjednoczone Królestwo*, nr wniosku 42971/05.
- Dunne, P. (2017). Transgender Sterilisation Requirements in Europe. *Medical Law Review*, 25(4), 554–581.
- Komisarz ds. Praw Człowieka Rady Europy. (2009). *Human Rights and Gender Identity*. <https://rm.coe.int/human-rights-and-gender-identity-issue-paper-commissioned-and-publishe/16806da753>
- Komitet Ministrów Rady Europy. (2010). *Appendix to Recommendation CM/Rec(2010)5*. <https://rm.coe.int/cm-rec-2010-5-en/1680b0ef79>
- Krakowiak, M., & Ślaski, K. (2021). Głosa do wyroku Sądu Apelacyjnego we Wrocławiu z dnia 21 lutego 2021 r., I ACa 1233/20. *Przegląd Prawa Medycznego*, 1–2, 263–272.
- Krzyżewski, Ł. (2023). Problematyka powództwa o ustalenie płci. *Acta Universitatis Lodziensis. Folia Iuridica*, 105, 19–35.
- Lipski, J. (2014). Uwagi dotyczące poselskiego projektu ustawy o uzgodnieniu płci na tle orzecznictwa Sądu Najwyższego oraz poglądów doktryny. *Zeszyty Prawnicze Biura Analiz Sejmowych*, 3(43), 28–64.

- Michalska, M., & Wojcieszak, A. (2017). Stwierdzenie transpłciowości w przypadku osoby pozostającej w związku małżeńskim. *Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Rzeszowskiego. Seria Prawnicza*, 95, 213–224.
- Michałek, K. (2023). Art. 18 Konstytucji w odniesieniu do możliwości wprowadzenia instytucji małżeństw jednopłciowych w Polsce. *Roczniki Administracji i Prawa*, 23, 53–66.
- Postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 22 marca 1991 r., sygn. akt III CRN 28/91.
- Pudło-Jaremek, A. (2023). Postęp czy regres w realizacji prawa do tożsamości płciowej w orzecznictwie ETPC? Glosa do wyroku ETPC z 19.01.2021 r., X i Y v. Rumunia. *Państwo i Prawo*, 3, 173–178.
- Rada Europy. (1950). Konwencja o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności z dnia 4 listopada 1950 r., Rzym.
- Rada Praw Człowieka ONZ. (2011). *Discriminatory Laws and Practices and Acts of Violence against Individuals Based on Their Sexual Orientation and Gender Identity. Report of the United Nations High Commissioner for Human Rights*. A/HRC/19/41.
- Rada Praw Człowieka ONZ. (2013). *Report of the Special Rapporteur on Torture and Other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment, Juan E. Méndez*. A/HRC/22/53.
- Rzecznik Praw Obywatelskich. (2024). *Transseksualizm – przesłanką dyskwalifikującą z zawodowej służby wojskowej. Odpowiedź MON*. <https://bip.brpo.gov.pl/pl/content/rpo-transseksualizm-dyskwalifikacje-wojska-sluzba-mon-odpowiedz>
- Sejm Rzeczypospolitej Polskiej. (2008). Ustawa z dnia 17 października 2008 r. o zmianie imienia i nazwiska (t.j. 2021, poz. 1988, ze zm.).
- Sejm Rzeczypospolitej Polskiej. (2010). Ustawa z dnia 6 sierpnia 2010 r. o dowodach osobistych (t.j. 2025, poz. 1753, ze zm.).
- Sejm Rzeczypospolitej Polskiej. (2014). Ustawa z dnia 28 listopada 2014 r. prawo o aktach stanu cywilnego (t.j. 2023, poz. 1378, ze zm.).
- Sejm Rzeczypospolitej Polskiej. (2022). Ustawa z dnia 27 stycznia 2022 r. o dokumentach paszportowych (t.j. 2024, poz. 1063, ze zm.).
- Szeroczyńska, M. (2009). Procedura zmiany płci metrykalnej transseksualistów a ochrona prawa do życia prywatnego w prawie polskim i zagranicznym. *Studia Prawnicze*, 1–2(179–180), 237–282.
- Szeroczyńska, M. (2017). Między dobrem dziecka a literą prawa – ustalenie treści aktu urodzenia dziecka urodzonego przez trans-ojca. Rozważania na tle postanowienia Sądu Apelacyjnego we Wrocławiu z dnia 7 marca 2016 r., sygn. I ACa 1830/15. *Ius Novum*, 3, 182–197.
- Śledzińska-Simon, A. (2013). Rozwód czy prawne uznanie płci? Glosa do wyroku ETPC z dnia 13 listopada 2012 r., 37359/09. *Europejski Przegląd Sądowy*, 7, 40–45.
- Uchwała Sądu Najwyższego z dnia 25 lutego 1978 r., sygn. akt III CZP 100/77.
- Uchwała Sądu Najwyższego z dnia 22 czerwca 1989 r., sygn. akt III CZP 37/89.
- Uchwała Sądu Najwyższego z dnia 22 września 1995 r., sygn. akt III CZP 118/95.
- Uchwała Sądu Najwyższego z dnia 23 stycznia 2020 r., sygn. akt BSA I–4110-1/20.
- Uchwała Sądu Najwyższego z dnia 4 marca 2025 r., sygn. akt III CZP 6/24.

- World Health Organisation (n.d.). *International Classification of Diseases 11th Revision*. <https://icd.who.int/en>
- Woszczyk, N. (2018). Konstytucja a małżeństwo: studium komparatystyczne na przykładzie Polski i Hiszpanii. *Studia Iuridica*, 76, 400–416.
- Wyrok Europejskiego Trybunału Praw Człowieka z dnia 17 października 1986 r. w sprawie *Rees v. Zjednoczone Królestwo*, nr skargi 9532/81.
- Wyrok Europejskiego Trybunału Praw Człowieka z dnia 27 września 1990 r. w sprawie *Cossey v. Zjednoczone Królestwo*, nr skargi 10853/84.
- Wyrok Europejskiego Trybunału Praw Człowieka z dnia 25 marca 1992 r. w sprawie *B. v. Francja*, nr skargi 13343/87.
- Wyrok Europejskiego Trybunału Praw Człowieka z dnia 30 lipca 1998 r. w sprawie *Sheffield i Horsham v. Zjednoczone Królestwo*, nr skargi 31–32/1997/815–816/1018–1019.
- Wyrok Europejskiego Trybunału Praw Człowieka z dnia 11 lipca 2002 r. w sprawie *Christine Goodwin v. Zjednoczone Królestwo*, nr skargi 28957/95.
- Wyrok Europejskiego Trybunału Praw Człowieka z dnia 23 maja 2006 r. w sprawie *Grant v. Zjednoczone Królestwo*, nr skargi 32570/03.
- Wyrok Europejskiego Trybunału Praw Człowieka z dnia 11 września 2007 r. w sprawie *L. v. Litwa*, nr skargi 27527/03.
- Wyrok Europejskiego Trybunału Praw Człowieka z dnia 8 stycznia 2009 r. w sprawie *Schlumpf v. Szwajcaria*, nr skargi 29002/06.
- Wyrok Europejskiego Trybunału Praw Człowieka z dnia 16 lipca 2014 r. w sprawie *Hämäläinen v. Finlandia*, nr skargi 37359/09.
- Wyrok Europejskiego Trybunału Praw Człowieka z dnia 10 marca 2015 r. w sprawie *Y.Y. v. Turcja*, nr skargi 14793/08.
- Wyrok Europejskiego Trybunału Praw Człowieka z dnia 6 kwietnia 2017 r. w sprawie *A.P., Garçon i Nicot v. Francja*, nr skarg 79885/12, 52471/13 i 52596/13.
- Wyrok Europejskiego Trybunału Praw Człowieka z dnia 11 października 2018 r. w sprawie *S.V. v. Włochy*, nr skargi 55216/08.
- Wyrok Europejskiego Trybunału Praw Człowieka z dnia 17 stycznia 2019 r. w sprawie *X v. była jugosłowiańska republika Macedonii*, nr skargi 29683/16.
- Wyrok Europejskiego Trybunału Praw Człowieka z dnia 9 lipca 2020 r. w sprawie *Y.T. v. Bułgaria*, nr skargi 41701/16.
- Wyrok Europejskiego Trybunału Praw Człowieka z dnia 20 lipca 2020 r. w sprawie *Rana v. Węgry*, nr skargi 40888/17.
- Wyrok Europejskiego Trybunału Praw Człowieka z dnia 19 stycznia 2021 r. w sprawie *X i Y v. Rumunia*, nr skargi 2145/16 i 20607/16.
- Wyrok Europejskiego Trybunału Praw Człowieka z dnia 8 listopada 2021 r. w sprawie *Dolińska-Ficek i Ozimek v. Polska*, nr skargi 49868/19 i 57511/19.
- Wyrok Europejskiego Trybunału Praw Człowieka z dnia 17 lutego 2022 r. w sprawie *Y v. Polska*, nr skargi 74131/14.

- Wyrok Europejskiego Trybunału Praw Człowieka z dnia 1 grudnia 2022 r. w sprawie *A.D. i inni v. Gruzja*, nr skargi 57864/17, 79087/17 i 55353/19.
- Wyrok Europejskiego Trybunału Praw Człowieka z dnia 31 stycznia 2023 r. w sprawie *Y v. Francja*, nr skargi 76888/17.
- Wyrok Europejskiego Trybunału Praw Człowieka z dnia 21 listopada 2023 r. w sprawie *Wałęsa v. Polska*, nr skargi 50849/21.
- Wyrok Europejskiego Trybunału Praw Człowieka z dnia 12 grudnia 2023 r. w sprawie *Przybyszewska i inni v. Polska*, nr skargi 11454/17.
- Wyrok Europejskiego Trybunału Praw Człowieka z dnia 19 września 2024 r. w sprawie *Formela i inni v. Polska*, nr skargi 58828/12.
- Wyrok Naczelnego Sądu Administracyjnego z dnia 6 lipca 2022 r., sygn. akt II OSK 2376/19.
- Wyrok Sądu Apelacyjnego w Katowicach z dnia 30 kwietnia 2004 r., sygn. akt I ACa 276/04.
- Wyrok Sądu Apelacyjnego w Łodzi z dnia 15 grudnia 2017 r., sygn. akt I ACa 531/17.
- Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 6 grudnia 2013 r., sygn. akt I CSK 146/13.
- Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 10 stycznia 2019 r., sygn. akt II CSK 371/18.
- Wyrok Sądu Okręgowego w Warszawie z dnia 26 lutego 2019 r., sygn. akt I C 478/18.
- Wyrok Sądu Okręgowego w Warszawie z dnia 24 kwietnia 2019 r., sygn. akt I C 138/17.
- Wyrok Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej z dnia 21 grudnia 2023 r. w sprawie *C-718/21 L.G.*
- Wyrok Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej z dnia 7 listopada 2024 r. w sprawie *C-326/23 C.W.S.A. i inni przeciwko Prezesowi Urzędu Ochrony Konkurencji i Konsumentów*.
- Wyrok Sądu Wojewódzkiego z dnia 24 września 1964 r., sygn. akt II CR 515/64.
- Zgromadzenie Parlamentarne Rady Europy. (2010). *Resolution 1728 (2010): Discrimination on the Basis of Sexual Orientation and Gender Identity*. <https://assembly.coe.int/nw/xml/XRef/Xref-XML-2HTML-en.asp?fileid=17853>
- Zgromadzenie Parlamentarne Rady Europy. (2015). *Resolution 2048 (2015): Discrimination against Transgender People in Europe*. <https://assembly.coe.int/nw/xml/xref/xref-xml2html-en.asp?fileid=21736>
- Zieleniewska, M. (2025). Korekta płci bez tajemnic. Klaudia mówi, jak to naprawdę wygląda. *Onet.pl*. <https://www.medonet.pl/zdrowie,klaudia-przeszla-korekte-plci--opowiada--jak-to-wygladalo-krok-po-kroku,artykul,78534928.html>